

KÜLÖNLEGES GAZDASÁGI TÉRSÉGEK. AZ IPARI VÁMSZABADTERÜLETEK TÉRSÉGFEJLESZTŐ SZEREPE MAGYARORSZÁGON

BODNÁR DÉNES TAMÁS¹

A tanulmány az elkészítendő doktori disszertáció egy részhalmazát (kivonatát) kísérli meg feltárni; összegezve az eddigi kutatási eredményeket, tapasztalatokat a különleges gazdasági térségek témakörében. Jelen értekezés elsősorban a hazai viszonyokat taglalja; de szem előtt tartja az európai (uniós) folyamatokat, tendenciákat. Az ipari vámszabadterületek a különleges gazdasági térségek egyik „lehetősége”, azaz egy csoportja a területfejlesztés eszközeinek. Nemzetközi aspektusban vizsgálva a magyarországi (ipari) vámszabadterületek szabályozása igen sajtóságos (amelynek részletes tárgyalását jelen keretek nem teszik lehetővé), amit figyelembe kell venni az uniós csatlakozáskor. Ennek szabályozásáról várhatóan még 2002-ben döntés születik a T. Házban.

A hazai vámszabadterületek áttekintése

A vámszabadterület *a vámterület (vám-belföld) elkülönített része, amely a vám-, deviza- és a külkereskedelmi rendelkezések alkalmazása szempontjából - amennyiben jogszabály kivételt nem tesz - külföldnek minősül.* Két típusát különböztetjük meg: *(ipari) vámszabadterület,* illetve *raktározási célú (kereskedelmi) vámszabadterület.* (Az utóbbin ipari termelést nem folytatnak, tehát import alapanyagokat nem dolgoznak fel, és így nem járulnak hozzá sem a műszaki színvonal javulásához, sem az exportnövekedéshez, tehát nemzetgazdasági jelentőségük elenyésző az ipari vámszabadterületekhez képest.) Alapításukat, működésüket az 1995. évi C Tv. részletesen szabályozza, azonban a következőket mindenképp célszerű kiemelni:

- vámszabadterület legalább 2000 m²-es területen alapítható,
- alaptervekenységén kívül más célra nem használható,
- létesítése akkor lehetséges, ha ott import anyagok és alkatrészek felhasználásával történő exportcélú termelési tevékenységet végeznek,
- *vámszabadterületről a vámterületre behozott (importált) vámáru olyannak minősül, mintha azt közvetlenül külföldről hozták volna be.* (A vámszabadterületre vám-belföldről kivitt (exportált) áru pedig olyan, mintha azt közvetlenül külföldre vitték volna ki.)
- nemzetgazdasági érdekre hivatkozva felmentés adható a belföldi értékesítés alól,
- nem kell felmentés, viszont az ipari (!) vámszabadterületre betárolt áru belföldi alvállalkozó általi megmunkálásához, illetve a termelőeszközök javításához,
- vám- és áfa-mentes a vámszabadterületen létesített üzem termelőeszközeinek, berendezéseinek behozatala.

---

¹ ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola, Földrajz Tanszékcsoport.

A vámszabadterületek természetesen vámellenőrzés alatt állnak, de mentesülnek számos adminisztratív teherrel. Magyarország területén jelenleg (2002. szeptember) 138 ipari és egy raktározási célú vámszabadterület, pontosabban: vámszabadterületi cég (társaság) működik. (VG 2002)

I. táblázat

A magyarországi vámszabadterületek számának változása 1990 és 2000 között

Vámszabadterületi cégek alapítása 1990 és 2000 között											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Ipari</i>	69	72	78	93	84	73	86	102	108	120	124
<i>Kereskedelmi</i>	49	72	87	97	87	91	13	8	8	6	3
<i>Összesen</i>	118	144	165	190	171	164	99	110	116	126	127

Forrás: Buzási 1999b, saját gyűjtéssel kiegészítve.

A táblázatban a szaggatott vonalak a vámtörvény módosításainak (szigorítások) idejét jelentik, melynek eredményeképp drasztikus számbeli változás következett be. (62/1982. PM-KkM sz., 64/1982 PM-KkM sz. rendelet; 1995. évi C Tv.)

Cégek, vállalatok betelepülése vámszabadterületre

Számos országban léteznek kedvezményt (pl. adómentesség) nyújtó, fizikailag lehatárolt gazdasági övezetek, körzetek, ahova a multinacionális cégek leányvállalatai szívesen települnek. Az egyik legismertebb ilyen övezet Kínában alakult ki még a '70-es évek végén. (Buzási 1999b)

Az ilyen típusú – beleértve a vámszabadterületeket is – zónákban a közös tehát: az itt letelepülő vállalkozások mentesülnek az adózás és a bürokrácia bizonyos válfajai alól.

Elsősorban azon országok létesítenek különleges gazdasági övezeteket, azon belül például vámszabadterületeket, amelyek saját gazdaságuk fejlesztését kívánják gyorsítani és ehhez pótlólagos tőkére van szükségük. (Bodnár 2001)

Hazánkban már a rendszerváltás előtt születtek koncepciók a területi egyenlőtlenségek nivellálására; azonban komoly eredményeket csak a '90-es évek közepétől tudunk datálni. 1996-ban fogadták el a területfejlesztésről szóló törvényt (1996. évi XXI Tv.), amely 5. §-ának j. pontja például a vállalkozási övezetek kialakításáról rendelkezik, a 22. § r. pontja pedig az innovációs központok kialakításáról szól. Ezt megelőzően az 1988. évi XXIV Tv. már lehetővé tette külföldi által vagy külföldi részvétellel társaság ipari vámszabadterületen való alapítását. Ekkor kezdtek az ipari parkok – akkor még, mint koncentrált vámszabadterületek – is elterjedni. (Egy szabadkereskedelmi zóna kialakítása volt a cél, ahova a nyugati tőke koncentráltan áramlott volna, de pénz és így megfelelő infrastruktúra hiányában az országban szétszórtan, pontszerűen alakultak cégek, vállalatok. (Bodnár 2001)

A vámszabadterületre való település motiváló tényezői a 2. táblázatban foglaltak szerint rendszerezhetők.

A továbbiakban megkíséreljük feltárni a vámszabadterületet létesítő Magyarország szemszögéből fakadó gazdasági előnyöket; azaz vizsgáljuk a területiség sajátos szerepét, hiszen az eredeti tervtől eltérően: az országban szétszórtan alakulhattak csak ki ezen különleges „szigetek”. Vámszabadterület elvileg bárhol kialakítható; ebből következik, hogy egyáltalán nem biztos, hogy az elmaradott régiókba áramlik a tőke, illetve, hogy ott valósulnak meg beruházások. Paradox a helyzet abban a tekintetben, hogy 1996-ra már majdnem 100 kisebb-nagyobb cég termelt vámszabadterületen, amikor a területfejlesztési törvényt elfogadták. Az elsőként vámszabadterületet létrehozó multinacionális vállalatok

főképp a nyugati megyékben telepedtek meg (Győr, Fejér, Zala) tehát ott, ahol az *infrastruktúra* és a *szakképzett munkaerő* minősége az országos átlag felett volt. A területi különbségek tovább nőttek, amit később vállalkezési övezetek kialakításával igyekeztek enyhíteni. (A területi differenciák számszerű bemutatása nem eleme jelen dolgozatnak.) Ennek eredményeként 11 ilyen övezetet alakítottak ki: Ózd-Putnok-Észak-Hevesi Vö., Zempléni Vö., Salgótarján-Bátonyterenyé Térsége Vö., Makó és Térsége Vö., Bihari Vö., Zalai Regionális-Lenti központú Vö., Barcsi Vö., Kunmadaras és Térsége Vö., Békés Megyei Vö., Záhonyi Vö., Mohácsi Vö. *A vállalkezési övezetek tehát a vámszabadterületekkel kiegészülve, illetve külön-külön formálják az új gazdasági térszerkezetet Magyarországon. A fent leírtakból következik, hogy nem egy cég, valamely ipari parkban, vámszabadterületi formában termel.*

2. táblázat

Vámszabadterületi befektetések, a telepítési tényezők és a gazdasági környezet tükrében néhány cég példáján

KRONOLÓGIA	VÁLLALAT	TÍPUS	FŐ MOTIVÁCIÓ
I. SZAKASZ (1989 – 1993) <i>kiszámíthatatlan gazdasági környezet, magas infláció, import engedélyhez kötése, erőforrás és exportorientált beruházások, bérmunka</i>	OPEL (GM)	autóipar	közvetlen állami támogatás
	SUZUKI	autóipar	egyedi kedvezmények
	FORD	autóipar	közvetlen állami támogatás
	PHILIPS	elektronika	adómentesség
	IBM	hardveripar	adómentesség
	LORANGER	szerszámgyártás	adómentesség
II. SZAKASZ (1993 – 1996) <i>stabilizációs intézkedések, forintleértékelés, áttelepülés vámbelföldről, vámpótlék</i>	AUDI	autóipar, gépgyártás	olcsó munkaerő
	NOKIA	elektronika	olcsó és szakképzett munkaerő
	KNORR-BREMSE	gépgyártás	olcsó és szakképzett munkaerő
	VIDEOTON	elektronika	vámpótlék bevezetése
III. SZAKASZ (1996 – négy kisebb szakasz: beszállítók, áttelepülők, zöldmezős beruházás, terjeszkedés; NATO-tagság elnyerése: befektetői bizalom nő, OECD-tagság, vámpótlék megszűnt, csökkenő infláció	PUNCH	elektronika	beszállító-Philipsnek
	DAIDONG	elektronika	beszállító-Sonynak
	MESTA	fémipar	vámbelföldről áttelepülő
	SOKORÓ	elektronika, gépgy.	vámbelföldről áttelepülő
	DELPHI	elektronika	zöldmezős beruházás
	ROSS MOULD	elektronika, fémipar	zöldmezős beruházás
	DENSO	gépgyártás	zöldmezős beruházás
	LEAR	gépgyártás	terjeszkedő-vámmentesség
NEUTRONICS	Vegyipar, elektronika	terjeszkedő-vámmentesség	

(Antalóczy 1997, 1998, 1999 alapján saját szerkesztés)

Amíg tehát a vállalkezési övezeteket a koncentráció jellemzi, azaz magába foglalja az ipari parkokat, addig az ipari vámszabadterületeket a dekoncentrált térszerkezet. (Bodnár 2001) Azonban a vámszabadterületek is relatíve koncentrálnak: tulajdonképpen a Magyar-Középhegység vonalában ki tudunk jelölni egy délnyugat-északkelet csapásirányt. (1. térkép)

Egyértelműen kitűnik: a vámszabadterületek preferálják a meglévő infrastruktúrát; értem ez alatt az úthálózatot. Ez természetes is, mivel az exportra termelt termékek elsősorban közúton, vagy vasúton jutnak rendeltetési helyükre. (2. térkép)

A vámszabadterületek társadalmi-gazdasági jelentősége

A külkereskedelem (külgazdaság) az egyik legfontosabb olyan terület, ahol számokban egyértelműen mérhető a vámszabadterületek nemzetgazdasági jelentősége.

A 3. táblázatból kitűnik, hogy a vámszabadterületekre vonatkoztatott külkereskedelmi egyenleg mérlege pozitív, azaz javítja az összességében egyébként passzívumot mutató szaldót.

2001. végén az ipari vámszabadterületek részesedése a teljes magyar kivitelből 44 % volt, az összes magyar export 35 %-át adó 10 vállalat közül nyolc ilyen formában termelt! (VG 2002)

3. Táblázat

Összefoglaló a magyar külkereskedelmi termékforgalomról (2000. 01.-12.)

	2000 (Mrd HUF)	2000/1999 (%)
Export	7942,8	133,8
ebből ipari vámszabadterület	3568,3	139,4
Import	9064	136,4
ebből ipari vámszabadterület	2853,5	140,3

Forrás: www.gm.hu alapján

A foglalkoztatásban betöltött szerepe sem vitatott, bár pontos adatok nem állnak rendelkezésre az ott dolgozók létszámáról. Általában a 100 és 1500 közötti főt foglalkoztató cégek jellemzőek. Nem ritka, hogy külföldit alkalmaznak; főképp a határmenti térségekben. (Pl.: OPEL, Flextronics) A kecskeméti Knorr-Bremse például Pest megyéből is csábít át dolgozókat, akik akár 60 km-t utaznak naponta. (*Belső forrás*) (Egyes információk szerint Borsod és Szabolcs megyékből is dolgoznak itt.) Tapasztalataim azt bizonyítják, hogy számos esetben a vámszabadterületi cég a helyi munkaerő képzését, az infrastruktúra fejlesztését dotálja, biztosítva ezzel az utánpótlást. Megjelent a K+F, ami sokszor hazánk regionális szerepkörének felértékelődését támasztja alá; azaz egyes vállalatok hosszú távra rendezkednek be. Sajnos ellenpéldákat is gyakran találni; például a napokban jelentette be az IBM, hogy megváltik 3600 dolgozójától, mert nem bírja a versenyt a kínai olcsó munkaerővel.

A vámszabadterületek „segítségével” nemcsak a fejlett technológia és a know-how-k áramlanak be, de munkalehetőséget biztosítanak a kis- és közepes vállalkozók számára is. (*Bodnár* 2001) Mint láttuk, sokáig ez nem volt jellemző, hiszen a nagyobb vállalatokat követték a beszállítóik hazánkba is. (*Antalóczy* 1997, 1998, 1999) Érdekes feladat lehet a magyar beszállítók számának és a beszállítás volumenének vizsgálata.

Az EU-konformitás kérdése; lehetséges válaszok

A teljes jogú tagság elnyerése után valószínűleg alig marad majd vámszabadterületi cég, amely jelenlegi formájában üzemel tovább. Egy azonban biztos: a jelenlegi állapot az integrációig változatlanul fennmaradhat.

Az Unióban elsősorban raktározási célú vámszabadterületek vannak; külön ipari vámszabadterületek gyakorlatilag nem léteznek; megközelítőleg 30 különleges gazdasági övezet (vállalkozási övezetek) van kijelölve, ahol szigorú szabályok szerint folyik a raktározás.

A teljes jogú európai uniós tagság elnyerése után a magyarországi vámszabadterületek vámbelföldivé válnak. A változás legnagyobb kárvallottjai azok a gazdasági társaságok lehetnek, amelyek nem uniós importból termelnek, de az EU-ban exportálnak. (pl. DENSO)

Egy azonban biztos: a vámbelföldivé válásig meg kell fizetni az eddig 0 %-os kulccsal behozható termelőeszközök, gépek és szolgáltatások után az áfát. Egyik lehetséges megoldás, hogy a termelőeszköz-importot vámfizetési kötelezettség terhelné, amit azonban a termékimport során a vámhatóságnak nem kellene befizetni, így az áfa finanszírozása nem terhelné a beruházót és az import áfa az azonos bevallási időszakban levonható lenne.

Például a Knorr-Bremse már régebben is tervezte, hogy feladja vámszabadterületi státuszát, mert – a vezetők állítása szerint – inkább hátránya származik ebből: elsősorban a szigorú beléptetési és vámellenőrzési rendszer fenntartása miatt.

Egy évvel ezelőtt még egyáltalán nem volt nyilvánvaló, hogy mi lesz a magyarországi (ipari) vámszabadterületek sorsa az EU-csatlakozás után. A dilemma óriási volt; hiszen a külkereskedelemben vezető szerepet tölt be immár majd' egy évtizede; az exportorientált gazdaságnövekedés egyik komponense, és nem elhanyagolható tőkevonzási, illetve mikroökonómiai szemszögből sem. Napjainkra a figyelem középpontjában a vállalkezési övezetek, a logisztikai központok, inkubátorházak, a kutatás-fejlesztés műhelyei kerültek. Az ipari térszerkezet a rendszerváltás óta gyökeresen átalakult; új tendenciák figyelhetők meg a tőkeimport, illetve a tőke kivitel szegmensében. Mára hazánk jelentős befektetővé vált a kelet-közép-európai térségben; elsősorban a keleti piacokat célozva meg. A nagyobb hozzáadott-értéket és így nagyobb exportvolument jelentő áruk, szolgáltatások jelentek, jelennek meg; a pusztán bérmunka jellegű ipari tevékenység a relatíve fejletlenebb országokba tevődik át.

IRODALOM

Antalóczy K. 1997: A vámszabadterületek szerepe a világgazdaságban és Magyarországon. – Pénzügykutató Rt.

Antalóczy K. 1998: A magyarországi vámszabadterületek fejlesztéspolitikája az Európai Unióhoz történő csatlakozás folyamatában. – Pénzügykutató Rt.

Antalóczy K. 1999a: Vámszabad területek Magyarországon. – Európai Tükör 5. 47-63 p.

Antalóczy K. 1999b: Vámszabad területek és Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozása. – Európai Tükör Műhelytanulmányok 64. 41-88 p.

Bartke I. 1995: Területfejlesztés. – Egyetemi jegyzet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Bodnár D. 2001: A vámszabadterületek térgazdasági aspektusai Magyarországon. – Szakdolgozat, ELTE TTK – Földrajztanári szak.

Buzási T. 1996: A vámszabadterületek működése és jelentősége a gazdasági életben hazai és külföldi viszonylatban. – Szakdolgozat, Rendőrtiszti Főiskola - Vámigazgatási szak.

Buzási T. 1999a: A vámszabadterületek jövője. – Vám-Zoll 4. 15. p.

Buzási T. 1999b: A magyarországi vámszabadterületek. – VPOP belső anyag!

Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv 1998. (1999) – Bp. KSH

Napi Gazdaság (2002. szept. 25., 3. p.): Türelmi időt kapnak a vámszabadterületek.

Világgazdaság (2002. szept. 13-14. p.): Vámszabadterületek változások előtt és alatt.

CD-jogtár: 2002. augusztus 31.